

Drina Köprüsü - Vişegrad / Yugoslavya

kazandıran roman Türkçe'ye de çevrilmiştir (İstanbul 1965).

Çok muntazam işlenmiş kesme taşlardan yapılan köprü'nün bir ucu 90 derece bir açı teşkil edecek şekilde kıvrıktır. Ortada, kademeli bir çıkma üzerine oturan çift renkli geçmeli mermerden kemeri olan kitâbe köşkü bulunur. Burada üstte olan kitâbe yazı karakteri bakımından inşa dönemine uymaktadır. Fakat alta kemerin içine yerleştirilmiş olan 979 (1571-72) tarihli ikinci kitâbe buraya uymadıktan başka yazı biçimi itibarıyla de çok yeni olduğunu gösterir. Kitâbe köşkünün tam karşısında yine kademeli bir çıkma üzerinde bir dinlenme sofası yer alır. Taş sedirli bu dinlenme sofası, eski fotoğraflardan anlaşılacağına göre 1949-1952 restorasyonunda ihya edilmiştir.

Akarsu üzerindeki esas köprü kısmı, Cevdet Çulpan tarafından verilen ölçülere göre 179 m. uzunluğunda olup on bir gözlüdür. Ortadaki büyük kemerler 14,79 m. ve 14,20 m. açıklıkta, diğerleri 11,50 m.-13,50 m. arasında değişen açıklıklardadır. Ayak kalınlığı ortalama 4 m. civarında olup yola bağlantıyı sağlayan kıvrık kısım ise 120 m. uzunluğundadır. Köprü'nün masif taş levhalardan korkulukları vardır. Ayakların aralarında içleri dolu ikişer kör kemer bulunmaktadır. Bunların aslında açık olarak düşünüldüğü ve taşkın gözleri oldukları ileri sürülürse de ilk yapımda cepheye hareketlilik kazandırmak için dolu olarak yapıldıkları da düşünülebilir.

Eski köprülerin pek çoğu için olduğu gibi Drina Köprüsü için de hepsi birbirine benzeyen birtakım efsaneler, halk söylentileri uydurulmuştur. Andrić'in romanında köprü'nün mimarını Rade adında bir Bosnalı olarak göstermesi ilmi gerçeklere aykırıdır. Osmanlı Devleti'nin birçok yerinde hayratı olan Sokullu Mehmed Paşa'nın Drina suyu üzerindeki bu

köprüsü, hakkında kaleme alınan bir roman ve Sokullu'nun Boşnak asıllı oluşu sayesinde yok olmaktan kurtulmuştur ve Avrupa'nın bu bölgesinde Türk mimarisinin asâlet ve güzelliğini gözler önüne seren bir sanat âbidesidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sâi, *Tezkiretül'-ebniye*, s. 112, nr. 8; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, V, 542; H. Renner, *Durch Bosnien und der Herzegowina, Kreuz und guer Wanderungen*, Berlin 1896, s. 154-155; Cevdet Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, Ankara 1975, s. 164-166; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mi'mârî Eserleri III*, s. 496-512, rs. 832-833; a.m.f., "Yugoslavya'da Türk Âbideleri ve Vakıfları", *VD*, III (1956), s. 180-182, rs. 49-50; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 403; Zeki Sönmez, *Mimar Sinan ile İlgili Tarihî Yazmalar, Belgeler*, İstanbul 1988, s. 73 (nr. 8); Džemal Celić, "Obnova Sokolovičeva mostu u Višegradu", *Naše Starine*, I, Sarajevo 1953, s. 177-181; Mehmed Mujezinovič, "Obnova natpisa na Sokolovičevu mostu u Višegradu, a.e.", I (1953), s. 183-188; K. Kienitz, "Alte Türkenbrücken-Meisterwerke Seldschukischer und Osmanischer Kultur in Anatolien Und Südosteuropa", *Deutsch-Türkische Gesellschaft, Mitteilungen*, sy. 51, Bonn 1963, s. 9; İsmet İliter, "Köprüleriyle Mimar Sinan", *Karayolları Bülteni*, sy. 188, Ankara 1966, s. 17-21.

SEMÂVİ EYİCE

DUA

(الدعاء)

**Kulun bütün benliğiyle
yüce yaratana yönelerek
ondan istek ve dilekte bulunması
anlamında dinî terim ve bu amaçla
icra edilen bir ibadet şekli.**

Dua kelimesi, "çağırarak, seslenmek, istemek; yardım talep etmek" mânasındaki da'vet ve da'vâ kelimeleri gibi masdar olup, "küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya vâki olan talep ve niyaz" anlamında isim olarak da kullanılır. Ayrıca Allah'a sunulacak talepleri sözlü veya yazılı olarak dile getiren metinlere de dua denilir. İslâm literatüründe ise Allah'ın yüceliği karşısında kulun aczini itiraf etmesini, sevgi ve tâzim duyguları içinde lutuf ve yardımını dilemesini ifade eder. Arapça'da kullanıldığı edatlara göre bir kimse için hayır duada veya bedduada bulunmak mânalarını da taşır.

Duanın ana hedefi insanın Allah'a halini arz etmesi ve O'na niyazda bulunması olduğuna göre dua kul ile Allah arasında bir diyalog anlamı taşır. Bunun gerçekleşmesi için önce Allah insanı kendi varlığından haberdar etmiş, insan da varlığını benimsediği bu yüce kudret karşı-

sında duyduğu saygı ve ümit hisleri sebebiyle kendisinden daha üstün olanla irtibat ihtiyacını duymuştur. Dua böyle bir irtibat neticesinde insanın bir taraftan kendi ihtiyaç ve eksiklerinin telâfisini, diğer taraftan daha mükemmele ulaşmasını hedefleyen bir diyalog vasıtasıdır. Bir başka söyleyişle dua sınırlı, sonlu ve âciz olan varlığın sınırsız ve sonsuz kudret sahibi ile kurduğu bir köprüdür. Bu sebeple insan tarihin hiçbir döneminde duadan uzak kalmamıştır.

Duanın kabulü için şart olmamakla birlikte uygulamada bazı şekli unsurlar gözetilmiştir. Bunlar daha çok zaman, mekân ve dua şekilleriyle ilgilidir. Dua her yerde yapılabildiği halde tarih boyunca çeşitli dinlerde dua için özel mekânlar tesbit edilmiş veya buralarda dua etmenin daha etkili olacağı düşünülmüştür. Dua ve ibadetlerin cemaatle yerine getirilmesi amacıyla yapılan mâbedlerin dışında ilâhî kudretin muhtelif vesilelerle tecelli ettiği yüksek yerler, kayalar ve dağlar, bazı ağaçların çevresi gibi mekânlar da dua yeri olarak râğbet görmüştür. Duanın özelliikle ferdi olanı her zaman yapılabildiği halde daha muteber olması için belirli zamanların seçilmesine de itina gösterilmiştir. Dua ve ibadetlerin zamanını tesbitte çeşitli dinî ve tarihî olaylar etkili olduğu kadar tabiatın ritmi de rol oynamaktadır.

Duanın muhtevasını ve dua edenin iç dünyasını yansıtan dış şekiller duanın bir parçası sayılır. Ayakta durma, diz çökme, eğilme, secde etme, başını eğme, elleri gök yüzüne doğru kaldırma, iki yana açma, kavuşturma, kenetleme, gözleri yukarıya dikme, elleri birbirine vurma, göğse veya alna vurma, ayakların çıplak veya giyinik, başın açık veya örtülü olması, vücudun bir yere yönelmesi, hareket etmesi (dans), jestlere sözün katılması, mûsiki aletlerinin kullanılması gibi haller çeşitli dinî çevrelerde dua esnasında görülen farklı davranışlardır.

Dinlerde dua muhteva, şekil ve anlatım biçimine göre bazı türlere ayrılır. Asil ve en yaygın olanı yalvarıp yakarmadır. Bu tür duada insan bir kötülükten kurtulmayı veya bir iyiliğe kavuşmayı diler. Diğer bir tür de şükür ve hamdetmedir. Bu ise kabul ettiği bir dilek ve istekten dolayı Tanrı'yı üstün vasıflarını sayarak yüceltmektir. Şükür ve hamd genelde yalvarış duasının başında yer alır.

İslâm Öncesinde Dua. İkel topluluklarda görülen müşterek dua aile reisi, ka-

bile başkanı veya rahibin yakarılarına cemaatin katılması (âmin demesi) şeklinde olmaktadır. Kötülüklerden korunma ve dünya nimetlerinden faydalanma isteği duanın iptidai halinin tesbitinde en belirleyici özelliktir. Hint mistisizminde Upanişadlar'dan kaynaklanan ve yoganın psikotekniğine dayanan ibadetsiz bir dua türü vardır. Hinduizm'de dua inandırıcı sözlerle yapılır; ortak dua sembolü bir çeşit besmele olan "om"dur. Budizm'de yüce varlığa karşı belirli bir dua söz konusu olmamakla beraber Buda'ya dua etmek ve ondan istekte bulunmak geleneği hâkimdir. Şintoizm'de dua, mâbed veya evde tanrılara piriç ve piriç şarabı sunmakla yerine getirilir.

Eski Meksika, Sumer, Bâbil, Mısır ve Yunan dinlerinde birbirine benzeyen ve dua yerine kullanılan kolektif şiirler vardır. Maniheizm'deki duada ruhu etkileyen düalist bir görüş hâkimdir. Romalılar dualarını genellikle Jüpiter mâbedinde yaparlardı. Cermen dininde büyüün dua üzerinde üstün bir gücü vardır. Ancak ilkel toplumlarda büyü ile dua arasındaki sınırı belirlemek oldukça güçtür. Yunan dininde dua geleneksel temizlikle başlar ve klasik yalvarma ile sona ererdi. Sumerler dua esnasında ellerini başlarının üzerine koyarlar, sevinçlerini göstermek ve duanın inandırıcı olmasını sağlamak için ellerini alınlarına çarparlar, böylece ölümlerine de saygı göstermiş olurlardı. Bu durum Doğu Asya'da özellikle Hint yogasında da görülmektedir.

Dua esnasında kutsal eşyanın öpülmesi, okşanması, çıplak ayakla etrafında dönülmesi vb. hususlar ilkel kabile dinlerinin bâriz özelliklerindedir. Hemen bütün ilkel kabile dinlerinde güneş doğarken ve batarken, ekim ve hasat zamanlarında kurallara bağlı olarak dua etme geleneği mevcuttur.

Yahudilik'te dua Allah'a yaklaşma vesilesi kabul edilir. İbrânice **tephillah** dua anlamına gelir. Tevatrat'ta dua için genel bir kavram ve belli bir sıra mevcut olmakla beraber altmış altı cümle doğrudan veya dolaylı olarak dua ile ilgilidir. Yahudiler ayakları bitişirmek, diz çökmek, baş eğmek, elleri göğze açmak ve Kudüs'e yönelmek suretiyle dua ederler. Bilhassa II. Tapınak'ın yıkılışından sonra (m.s. 70) yahudilerde toplu dua daha da yaygınlaşmıştır. Günümüzde yahudiler günde üç defa (sabah, öğle, akşam) dua ederler. Ayrıca sinagogda cumartesi (sabbat) ve bayram günlerinde bunla-

ra ek dualar ilâve edilir. Sabah duasında dua atkısı talet (tallit) kullanılır, dua kayışı da sol pazıya ve alna takılır. Dua dili İbrânice olmakla birlikte bazı eski Ârâmice dualar da okunur. Dua öncesinde temizlik yapmak ve özel âyin elbisesi giymek gerekir. Duaların büyük bir kısmını ihtiva eden Mezmûrlar hem yahudi hem de hıristiyanlarca dua sırasında okunmaktadır.

Hıristiyanlık'ta da dua dinî hayat açısından büyük bir önem taşır. Dua Tanrı'ya ulaşma, O'nu tanıma ve vicdanın sesi olarak nitelendirilir. Duanın temelinde Allah'a güven ve yüce bir inanış vardır. Luther'e göre dua inancın eseri, Calvin'e göre Allah'ı kavrayabilme inancının her gün tekrarlanışıdır. İnciller'de Hz. İsa'nın tavsiye ettiği belli bir dua şekli yoktur; sadece putperestler gibi dua edilmesi yasaklanmıştır (Matta, VI, 7). İnciller'in tamamında duayı ilgilendiren yetmiş beş kadar cümle tesbit edilebilmektedir. Hıristiyanlık'ta duanın belli esaslar çerçevesinde yapılması ilk defa İznik Konsili'nde (milâdî 325) kararlaştırılmış, daha sonra Vatikan bu esaslar üzerinde bazı değişiklikler yapmıştır. Duada Hz. İsa temel unsuru teşkil etmekle beraber Allah ve Rûhulkudüs de duanın önemli rûkûnlerindedir. Günümüzde hıristiyanların günlük (sabah, öğle, akşam), haftalık (pazar) ve yıllık (paskalya) olarak keşifler ve rahipler gözetiminde manastırlarda yaptıkları dua geleneği oldukça uzun bir geçmişe sahiptir (m.s. 150). "Rabbin duası" Hıristiyanlık için toplu ibadetin doruk noktasını teşkil eder. Katolik kilisesinde günde yedi ayrı dua saati bulunmaktadır. Ortodoks kilisesinin geleneğinde gün batarken okunan "vesperum" günün ilk duasını teşkil eder. Genel olarak kiliselerdeki dua şekilleri pek fazla değişiklik göstermez.

Duanın mâbedlerdeki cemaatin düzenlenmesinde önemli rol oynadığı büyük dinlerin ortaklaşa kabul ettikleri bir husustur. Dua anında mutlak sessizliğin önemi üzerinde duran mistikler, "Dua on bölümdür, dokuzu sessizliktir" demişlerdir. Dinlerin mânevî ve ahlâkî mahiyetlerinin o dinlere ait dualara büyük ölçüde yansımış olduğunu söylemek mümkündür.

BİBLİYOGRAFYA:

Lisânü'l-'Arab, "d'av" md.; *Firûzâbâdî*, *el-Kâmûsü'l-muhtâ*, "d'av" md.; *Tâcü'l-'arûs*, "d'av" md.; F. Heiler, *Das Gebet*, Munich 1918-23; F. Heiler — C. Westermann v.dğr., "Gebet", *Die Religion in Geschichte und Gegenwart*,

Tübingen 1952, II, 1210-1234; A. Bertholet, *Wörterbuch der Religionen*, Stuttgart 1962; Osman Cilacı, *Psiko-Sosyal Açından İlahî Dinlerde Dualar*, Konya 1982; A. Schimmel, "Some Aspects of Mystical Prayer in Islam", *WI*, II (1914), s. 112-125; Kasım Kufrafi, "Du'a", *IA*, III, 652; A. Gonzalez, "Prière", *DBS*, VIII, 555-606.

OSMAN CİLACI

İslâm'da Dua. Kur'an-ı Kerim'de yirmi yerde geçen dua kelimesiyle birlikte bazı âyetlerde **da'vâ** ve **da'vet** kelimeleri de aynı anlamda kullanılmıştır; ayrıca pek çok âyette dua kökünden fiiller yer almıştır. Bu âyetlerde dua ve türevleri Allah'a yakarma, istek ve ihtiyaçlarını arz ederek O'nun lutfunu dileme, çağırma, seslenme, davet etme, ibadet etme, yarıma çağırma, bir durumu arz etme, Allah'ın birliğini tanıma, isnat ve iddia etme anlamlarında kullanılmıştır (bk. M. F. Abûlbâkî, *Mu'cem*, "d'av" md.). Dua ve türevleri bu anlamlarıyla hadislerde de sık sık tekrar edilmiştir (bk. Wensinck, *Mu'cem*, "d'av" md.). İbn Manzûr, dua etmenin başlıca üç şeklinin bulunduğunu belirterek bunları şöyle sıralamıştır: 1. Allah'ın birliğini dile getirme ve O'nu övgüyle anma. 2. Allah'tan af, merhamet gibi mânevî isteklerde bulunma. 3. Allah'tan dünyevî nimetler isteme (*Lisânü'l-'Arab*, "d'av" md.). Aynı müellif, genellikle "Yâ Rabbi, Allahım" gibi hitap ve çağrı ifadeleriyle başlayan veya Allah'ı övgüyle anan her sözün -içinde bir dilek ve istek bulunmasa da- dua olduğuna işaret ederek buna Hz. Peygamber'in arefe günüyle ilgili bir hadisinde geçen, "Arefede benim duam ve benden öncekilerin duası 'Lâ ilâhe illallahü vahdehü lâ şerîke leh lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve alâ küllü şey'in kadîr' sözüdür" şeklindeki açıklamasını delil gösterir; bundan dolayı tehîl (lâ ilâhe illallah), tahmîd (elhamdü lillâhi) gibi dinî ifadelerle İslâmî gelenekte dua denildiğini hatırlatır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de de (Yûnus 10/10) müminlerin cennetteki dualarının Allah'ı tâzim ve tenzih sözleriyle (sübhânekellâhümme) başlayacağı, yine onların dualarının övgü sözleriyle (el-hamdü lillâhi rabbi'l-âlemîn) biteceği bildirilmiştir.

Râgıb el-İsfahânî, sözlük anlamıyla dua kelimesinin **nidâ** ile anlam yakınlığı olmakla birlikte ıstihâhî mânadaki duada daima tâzim ve tâzimle birlikte istekte bulunma anlamının mevcut olduğuna dikkat çeker ve buna müslümanların Hz. Peygamber'i çağırırken (dua) saygılı bir ifade kullanmalarını emreden